

РЕЗЮМЕ

Конвенція про права осіб з інвалідністю (КПОІ) заохочує «інклюзію інвалідності», що означає змістовну участь осіб з інвалідністю в житті суспільства нарівні з іншими, а також розробку політики й програм стосовно інвалідності. Її ціллю є створення сприятливого середовища для забезпечення рівних прав та участі осіб з інвалідністю. Для усунення перешкод на шляху участі та забезпечення рівних прав і рівних можливостей владі України рекомендується сприяти соціальній інклюзії осіб з інвалідністю, усуваючи та знижуючи політичні, культурні, адміністративні, пов'язані з середовищем, фізичні, комунікаційні, політичні та поведінкові бар'єри. Для забезпечення єдності всього суспільства, включаючи й осіб з інвалідністю, слід вжити політичних заходів на кількох фронтах, які б мали суттєві та вимірювані наслідки й передбачали багатовимірну та трансформативну соціальну інклюзію.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

За даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2020 р., в Україні 2,7 мільйонам осіб (включаючи 160 тис. дітей) встановлено інвалідність, що становить приблизно 6% населення. Жінки становили 44% від 136,3 тисяч осіб, яким у 2019 р. уперше було встановлено інвалідність. Ймовірно, реальні цифри є значно ближчими до міжнародного показника частки осіб з інвалідністю на рівні 15%. Вважається, що до цієї категорії входять понад один мільйон жінок працездатного віку та 20% від 11,3 млн українських пенсіонерів. Водночас існує вкрай мало відповідних деталізованих даних, влада ж України веде облік лише осіб, яким встановлено інвалідність, а цьому процесу часто перешкоджають фізичні, фінансові та адміністративні бар'єри. Крім того, Україна ще не запровадила Міжнародну кваліфікацію функціонування (МКФ) ВООЗ для встановлення особам інвалідності.

Влада України визнає необхідність вжиття відповідних заходів. В Україні ухвалено низку законодавчих актів щодо основ соціального захисту та реабілітації осіб з інвалідністю, а у 2010 р. країна ратифікувала КПОІ та Факультативні протоколи до неї. Але їх імплементацію все ще не здійснено. Навесні 2021 р. Уряд України ухвалив передовий стратегічний документ – Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору, яка є нормативною основою для розширення можливостей осіб з інвалідністю щодо повноцінної участі в суспільному житті та забезпечення реалізації ними своїх основоположних прав. У Стратегії відзначається відданість України сприянню участі осіб з інвалідністю у заходах з дозвілля, в роботі, освіті, охороні здоров'я, одержанні соціальних послуг та реалізації переходу від інституційного догляду до догляду на рівні громад. Наразі Уряд розробляє документи щодо заходів з реалізації Стратегії зі створення безбар'єрного простору. Разом з тим багато українців з інвалідністю сидять удома, не відлучаючись звідти, обмежені в доступі до транспорту, охорони здоров'я, соціальних послуг та громадських закладів. В Україні продовжують застосовувати до осіб з інвалідністю підходи на медичних та благодійницьких засадах, а не на засадах прав людини й створення сприятливих умов для реалізації всіх прав людини однаковою мірою. Особи з інвалідністю в усьому своєму різноманітті стикаються з жорсткими викликами щодо рівної участі та рівних можливостей. Фізичні, правові, інформаційні, комунікаційні, поведінкові бар'єри, а також важке фінансове становище обмежують їхній доступ до соціальних послуг та охорони здоров'я, а також до ефективних правових засобів захисту від порушень прав людини, яких вони зазнають. Ці проблеми є ще гострішими в регіонах, постраждалих від військового конфлікту, де інвалідність є особливо розповсюдженою серед осіб похилого віку та осіб, що мешкають у сільській місцевості або самі, або лише з одним членом сім'ї. Окрім цього, конфлікт має жертви серед цивільного населення, що часто може призводити до інвалідності та суворих обмежень щодо якості життя, включаючи право на психічне здоров'я. У регіонах, постраждалих від конфлікту, утруднено й доступ осіб з інвалідністю до послуг з охорони здоров'я.

До цих проблем додається також високий рівень поміщення осіб, включно з немовлятами, до системи інституційного догляду замість альтернативного догляду на базі сім'ї та громади, а також застосування радянських моделей «дефектології» та нормалізації в нереформованій системі спеціалізованих шкіл-інтернатів. COVID-19 загострив наявні нерівності, від яких страждають особи з інвалідністю, та висвітлив прогалини між потребами в послугах, їх наявністю та доступністю. Підвищена сприйнятливість літніх людей до COVID-19 та нижчі шанси на одужання, обмежений доступ до охорони здоров'я, включаючи послуги з репродуктивного та статевого здоров'я, абілітацію та реабілітацію, соціальний захист і освіту, а також до доступної інформації в придатних форматах ще більше посилює для них загрозу опинитися залишеними напризволяще. Особи з інвалідністю, що мешкають у закладах тривалого догляду, які часто є погано обладнаними, особливо вразливі до COVID-19, адже їхня безпека та добробут залежать від інших осіб. Обмеження свободи пересування, тривалий і затратний порядок встановлення або поновлення інвалідності звужують їхній доступ до послуг, на користування якими вони мають право. Ще до пандемії особи з інвалідністю, й особливо жінки та дівчата, частіше зазнавали насильства, ніж населення в цілому. Тривала ізоляція і залежність від членів сімей та доглядальників під час локдауну підвищують ризики насильства.

Жінки з інвалідністю становлять неоднорідну групу осіб з різними ідентичностями, включаючи різне етнічне, релігійне та расове походження. Вони включають мігранток, внутрішньо переміщених жінок, жінок зі спільноти ЛГБТІ, жінок із ВІЛ, молодих жінок і жінок старшого віку, самотніх матерів та вдів. Страждаючи від множинної дискримінації, жінки з інвалідністю, на додаток до проблем, з якими стикаються чоловіки з інвалідністю та жінки, що належать до інших вразливих груп, стикаються з численними перешкодами в доступі до послуг охорони здоров'я, гігієнічних виробів, послуг з захисту від сексуального і ґендерно-зумовленого насильства, освіти, праці, фінансових ресурсів та участі в ухваленні рішень під час пандемії. Коли діти змушені залишатися вдома, зростає й навантаження на жінок, включаючи жінок з інвалідністю, в контексті догляду. Жінки з інвалідністю, які мають дітей, стикаються з додатковими проблемами в забезпеченні дистанційного навчання дітей та догляду за ними, адже немає послуг на їх підтримку. Матері (особливо, самотні) дітей з інвалідністю постають перед додатковими труднощами через нерівності, що існували й до того, а також перехресні форми дискримінації. Діти з інвалідністю продовжують стикатися зі значними перешкодами на шляху до якісної інклюзивної освіти через негативні соціальні норми та поведінку, обмежені можливості шкіл та обмежену інфраструктуру. Педагоги часто не мають можливості надати підтримку дітям з особливими освітніми потребами, насамперед дітям з тяжкими формами інвалідності та затримками в розвитку. Зв'язки між школами та інклюзивно-ресурсними центрами залишаються слабкими, а використання асистивних технологій у сфері освіти залишається на вкрай незначному рівні.

Особи з інтелектуальними та психосоціальними формами інвалідності залишаються найбільш уразливою та залишеною осторонь категорією серед осіб з інвалідністю в Україні. Причиною цього є поміщення їх на систематичній основі до закладів інституційного догляду, їх стигматизація, відсутність гарантій захисту в спеціалізованих установах, де продовжують документуватися випадки катувань та неналежного поводження. Така ситуація обумовлена поширеною практикою позбавлення таких осіб дієздатності, що означає порушення їхніх прав на рівність перед законом та посилює інші наявні бар'єри щодо реалізації громадянських прав, а також права на освіту, роботу та незалежне життя. Ще до пандемії існував мізерний обсяг спеціалізованих послуг з охорони психічного здоров'я та психосоціальної підтримки для задоволення потреб осіб з інтелектуальними та психосоціальними формами інвалідності, а також осіб, які за ними доглядають. Незначна кількість програм, що існували, була скасована через COVID-19 або припинена внаслідок нещодавньої реформи у сфері охорони здоров'я.

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Загальна декларація прав людини ООН закріплює право осіб з інвалідністю на реалізацію своїх цивільних, політичних, соціальних, економічних та культурних прав на основі рівності. Зокрема, Цілі сталого розвитку (ЦСР) 10 (скорочення нерівності), 16 (мир, справедливість та сильні інституції) та 17 (партнерство заради стійкого розвитку) є фундаментальними питаннями, які лежать в основі прогресу в реалізації всіх ЦСР, яка має інклюзивний характер стосовно осіб з інвалідністю. Реалізація інклюзивних систем соціального захисту для осіб з інвалідністю, які відповідають національним умовам, поступово забезпечить ліквідацію бідності в усіх її формах (ЦСР 1), забезпечить здорове життя та сприятиме добробуту для всіх у будь-якому віці (ЦСР 3). Інклюзивна освіта для дітей з інвалідністю на всіх рівнях системи освіти забезпечить шкільну освіту для всіх дітей та підлітків (ЦСР 4). Врахування унікального та різноманітного досвіду жінок та дівчат з інвалідністю забезпечить гендерну рівність та розширення прав та можливостей усіх жінок та дівчат (ЦСР 5). Якщо зробити міста та сільські поселення інклюзивними, це забезпечить доступ для всіх до транспортних систем та громадських просторів з особливою увагою до потреб осіб з інвалідністю та осіб похилого віку (ЦСР 11). Окрім того, подолання перешкод на шляху працевлаштування осіб з інвалідністю допоможе досягти стабільного, всеохопного та сталого економічного розвитку (ЦСР 8).

ПОЛІТИЧНІ МІРКУВАННЯ

ООН рекомендує владі України розглянути такі політичні рекомендації:

- Ухвалити та реалізувати модель інвалідності, яка ґрунтується на правах людини.
- Прискорити процес повного впровадження Міжнародної кваліфікації функціонування (МКФ) ВООЗ для її наскрізного застосування у розробці програм і політики, пов'язаних з інвалідністю.
- негайно виконати рекомендації Заключних зауважень Комітету ООН з прав людей з інвалідністю, скасувати дискримінаційне внутрішнє законодавство та запровадити інституційні механізми ефективнішої боротьби з дискримінацією осіб з інвалідністю.
- Забезпечити виконання рекомендацій Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW) для ухвалення комплексних політики та програм захисту прав жінок та дівчат з інвалідністю, зокрема, тих, що стикаються з множинними формами дискримінації, забезпечення для них рівного доступу до освіти, праці, житла, охорони здоров'я, інших базових послуг, захисту від сексуального та ґендерно-зумовленого насильства, розвитку їхньої самостійності, доступу до послуг у громадах та участі в політичному й суспільному житті. Розвивати багатокомпонентний підхід для ефективного врахування множинних та перехресних ідентичностей жінок та дівчат з інвалідністю засобами мейнстримінгу, адресності та інклюзії.
- Збирати та аналізувати деталізовані дані щодо осіб з інвалідністю для забезпечення розроблення політики на основі фактичних даних, забезпечити надання належно фінансованої, цільової, ґендерно орієнтованої та такої, що враховує інтереси осіб з інвалідністю, допомоги, визначити та подолати соціально-економічні та медичні наслідки пандемії COVID-19.
- На систематичній основі проводити консультації з особами з інвалідністю, включаючи жінок та дівчат, батьками дітей з інвалідністю та організаціями, що представляють ці категорії населення, залучати їх до розвитку та реалізації політики, до політичних процесів та ухвалення рішень на рівній основі з іншими, включаючи участь у виборах і в розробленні та реалізації заходів з реагування на COVID-19 та відновлення після нього.

- Оптимізувати та інтегрувати структури для надання кращого і справедливішого доступу до ширшого кола економічно ефективних та якісних послуг у сфері охорони здоров'я та соціальних послуг, забезпечити доступність для осіб з інвалідністю.
- Сприяти розвитку інклюзивної системи освіти та надати усіляку необхідну підтримку участі дітей та молоді з інвалідністю в навчанні в мейнстримових середовищах у дошкільних закладах, школах, в професійній і вищій освіті. Забезпечити надання додаткової підтримки дітям і молоді з інвалідністю для подолання виявлених прогалин у навчанні засобами шкільної діяльності та організації навчання під час пандемії COVID-19.
- Інтегрувати доступність до всіх відповідних політик та заходів, оскільки доступ до середовища життєдіяльності та віртуального середовища, інформаційно-комунікаційних технологій, товарів і послуг, включаючи транспорт та інфраструктуру, є каталізатором реалізації прав та передумовою повноцінної участі осіб з інвалідністю на рівних засадах з іншими.
- Розширити соціальний захист, спрямований на осіб з інвалідністю, адаптувати механізми надання допомоги та переглянути, на основі МКФ, нормативну базу щодо встановлення інвалідності для покращення доступу й охоплення та підвищення рівня грошових виплат у зв'язку з інвалідністю для покриття мінімальних стандартів, які б відповідали реальному прожитковому мінімуму.
- Ухвалити заходи, включаючи довгострокову соціальну інфраструктуру для підтримки членів сімей та піклувальників осіб з інвалідністю засобами додаткового соціального захисту та адаптації умов праці для забезпечення продовження роботи з доглядом.
- Забезпечити повний і рівний доступ осіб з інвалідністю до всіх заходів з запобігання COVID-19 і реагування на нього, до всіх послуг з охорони здоров'я під час періодів карантину, включаючи послуги статевого і репродуктивного здоров'я, ліки, медичні огляди, необхідні для встановлення інвалідності, послуг щодо механізму направлення до лікарів жінок з інвалідністю, які пережили сексуальне та ґендерно-зумовлене насильство.
- Виконати рекомендації Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок стосовно надання належного правового захисту, допомоги та захисту жінок, постраждалих від насильства, включаючи жінок та дівчат з інвалідністю, шляхом створення притулків, у тому числі в сільській місцевості, та посилення взаємодії з НУО, які надають постраждалим притулок і реабілітацію.
- Провести широкомасштабну й комплексну інформаційно-роз'яснювальну кампанію щодо осіб з інвалідністю як повноцінних членів суспільства, які потребують додаткової підтримки як стосовно прав людини, так і з суто економічних міркувань. Провести роз'яснювальну роботу з ключовими зацікавленими сторонами на тему прав жінок та дівчат з інвалідністю, а також множинної дискримінації, якої вони зазнають.
- Оголосити такими, що мають винятково важливе значення, муніципальні та благодійні організації, що працюють з особами з інвалідністю, та збільшити фінансування для гарантування продовження надання послуг під час карантину.
- Розробити політику відходу від практики поміщення осіб до закладів інституційного догляду для надання їм можливості жити в громаді. Вона повинна охоплювати розвиток інклюзивної інфраструктури, альтернативні послуги з охорони здоров'я, комплексні системи підтримки на рівні громад та мереж для збільшення охоплення та забезпечення продовження надання послуг під час пандемії COVID-19. В ході реформи децентралізації, що триває, знайти можливості для належного впровадження до місцевої та регіональної архітектури децентралізованого надання послуг в межах громади відповідних елементів державної політики відходу від практики поміщення осіб до закладів інституційного догляду, оскільки фізичне відокремлення від громад та сімей серйозно обмежує можливості та готовність осіб,

які мешкають або виховуються в таких закладах, до повноцінної участі в житті їхніх громад та суспільства в цілому.

- Забезпечити додаткові фінансові ресурси та перерозподілити наявні фінансові ресурси не на користь закладів інституційного догляду, для прискорення розвитку варіантів догляду на основі сім'ї та служб підтримки сім'ї на рівні громади для сімей з дітьми з інвалідністю та дітей з інвалідністю, позбавлених батьківського піклування.
- Забезпечити технічні засоби на рівні громад та особисту допомогу, у тому числі у сфері психічного здоров'я, а також житло для осіб з інвалідністю, насамперед для молоді, що закінчує школи-інтернати та реінтегрується до своїх громад, полишивши заклади інституційного догляду.
- Забезпечити належне фінансування та посилити спроможність органів місцевого самоврядування щодо надання децентралізованих послуг особам з інвалідністю та доглядальникам за ними на місцевому рівні на засадах критеріїв підходу на основі прав людини, пов'язаних з наявністю, доступністю, фінансовою доступністю та якістю державних послуг.
- Посилити механізми контролю на рівні громад для підтримки сімей дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю. Ухвалити Національну стратегію реформування системи інституційного догляду на 2017-2026 роки та відповідний План дій з урахуванням Заключних зауважень та рекомендацій Комітету з прав дитини та рекомендацій ЮНІСЕФ.
- Здійснювати міжвідомчу координацію та інтеграцію механізмів забезпечення, обслуговування та експертної підтримки застосування асистивних технологій для сприяння навчанню, реабілітації та соціальної інклюзії осіб з інвалідністю. Узгодити національні переліки допоміжних засобів з міжнародними стандартами.
- Скасувати всі форми позбавлення дієздатності осіб з інвалідністю (включаючи понад 40 тис. осіб з інтелектуальною та психологічною інвалідністю, позбавлених дієздатності), а також позбавлення свободи на підставі інвалідності.
- Запровадити підтримане ухвалення рішень та інші послуги підтримки на рівні громади для забезпечення незалежного життя та інклюзії осіб з інтелектуальними та психосоціальними формами інвалідності.
- Розробити керівні принципи та конкретні інструкції для запобігання катуванням, неналежному поведженню, сексуальному та ґендерно-зумовленому насильству стосовно осіб з інвалідністю в закладах інституційного догляду, встановити конфіденційні та доступні механізми подання скарг, здійснювати моніторинг їх виконання на регулярній основі.
- Доопрацювати та ухвалити Національну стратегію розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки, яка б містила окремі положення про фінансування механізмів підтримки, чітко визначену роль спеціалізованої освіти та допоміжну роль спеціальних умов навчання у включенні дошкільних закладів та дітей з інвалідністю до звичайних шкіл та дошкільних закладів, а також роль асистивних технологій у сприянні навчанню дітей з інвалідністю та дітей з особливими навчальними потребами.
- Забезпечити виконання Конвенцій МОП №111 і 159 щодо дискримінації осіб з інвалідністю, вжити необхідних заходів відповідно до 7-ого періодичного огляду для посилення присутності осіб з інвалідністю на ринку праці.
- Забезпечити ефективну реалізацію позитивних заходів та посилення суб'єктів господарювання та державного сектору в цілях працевлаштування осіб з інвалідністю та покращення їхнього доступу до якісної та сталої зайнятості (гідної праці).

